

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Jósika Miklós, a nevelő.

Dolgozatomban nem arról a nevelőhatásról akarok beszámolni, melyet Jósika Miklós báró regényei minden olvasóra gyakorolnak, hanem azokról a sajátosan nevelési, pædagogus elvekről, melyeket a nagy regényíró aligismerten, legelőbb kiadott két művében, az *Irányban* és a *Vázolatokban** részint összefüggően, részint elszórtan kifejt vagy megemlíti. Már az *Irányban* (79. l.) kimondja, hogy nálunk «igen sokan gondolkoztak a néptanításról, de a népnevelésről kevesen» Jósika annyira elismerte a népnevelés fontosságát, hogy a *Vázolatokban* egészen kis értekezést írt róla (59—132.). Természetesen nemcsak az iskolai nevelésről szól, de viszont ismételve hangoztatja azt is, hogy a nevelés legfontosabb eszköze az iskola (Ir. 53.). Elmélgedéseinek célideáját így foglalja össze: «Népet kell teremteni, lélekben, hol az csak testileg létezik; a honnak hazafit kell adni, hol csak lakosai vagynak; embert a társaságnak, hol csak növényi életben tengő lények huzzák hosszadalmas fájdalommal szomorú sorsukat napról napra; igyeksző polgárt, hol szerfeletti terhettől lenyomott szolgáló lelkek bolyonganak, már szinte megszokva, megszeretve láncukat, mint a hosszas gályarab, ki, gyalázatja örökítésére, baromi kínzásra csörgő tanúit, az egykor utált s rettegett láncokat, ereklyeként viszi hazájába.» — A jobbágyok sorsán akar segíteni. Az elnyomott népet akarja kiragadni szomorú helyzetéből. A népnevelés első elvének nem is fogad el mást, mint a nép boldogítását (Vázl. 69.). Erre szolgálna elsősorban a vagyoni helyzet tisztázása, a «szabad eladás-vevés», melynek alapja a «közönséges költsönző intézet». A kölcsönnyerésnek azonban két előfeltétele van: a kölcsönkérő vagyonának hiteles becsélése, és «bizonyítvány emberséges, szorgalmatos, szaváttartó, s ujra feltét, mely nélkül soha és semmi kivétel alatt nem, józan, azaz, nem részeges voltáról». Az intézménytől tehát írónk erkölcsi hatást is vár: szorgalomra szoktatást és a részegség kiirtását. Az utóbbira azonban van még egy, nem kevésbé érdekes eszköze: a részeges emberért vasárnaponként mise után a szentegyházban a pap az egész közösséggel imádkoztatna. Közli az imaformát is, és meggyőződéssel vallja: «Szinte lehetetlen, hogy egy ilyen komoly részvéte az egész közönségnek egy ember jobbulásában, melly még e mellett hetenkénti

* *Irány*. Kolozsvárt. 1835. — *Vázolatok*. U. o. 1835.

megszégyenüléssel párosúl, ne lenne igen sokszor foganatos. . . Egyébiránt a sok kérés után talán a jó Isten maga is segéd lenne a gyógyításban.» (Váz. 129. l.) A megszégyenítéssel szemben viszont a legjózanabb érdemjelet nyerhetne «mellynek viselése egy kissé hiúságának is hízelkednék».

A boldogság mellé a «jól elrendelt falusi oskolát» állítja Jósika. Erre vonatkozó utasításai nem egy pontban érdekesen találkoznak a reekahni nevelőnek, *Rochownak*¹ kívánalmaival. Első követelése a megfelelő iskolaépület. Egészséges, tiszta, de egyszerű lakot óhajt, könnyen fűthetőt, melléje kapcsolva a falusi tanító «sorsához illő kényelmű» lakóosztályát. A tanítónak a lakáson kívül fizetést is óhajt biztosítani, hogy a «táplálati gondok» ne emésszék, hogy a «terhes, de szép és nemes» hivatásnak szentelhesse teljes mivoltát. Természetesen ilyen helyzetbe helyezni érdemesnek csak «értelmes tanítót» tart, és szomorúan állapítja meg, hogy «ennek megszerzése egy a legnehezebb feladások közül». A kántori és præceptorai állás ezzel kiszorulna. Még a «tanítás rendszerére» vonatkozólag is ad utasítást; a legrövidebbnek és legcélravezetőbbnek a XIX. század elejének híres Bell-Lancaster módszerét hirdeti. Hibáztatja korának magyar iskoláit, mellyek csak tanítanak, nem nevelnek. Nem eltörlésükre gondol, csak megjavításukra. Elismeri hasznukat a nemzeti nyelv hirdetése szempontjából, utal arra, hogy ép ő volt az első, ki Erdély idegen nyelvű vidékére ilyent emelt, és sikeréről lelkes büszkeséggel szól. Sőt bevallja, hogy az itt hangoztatott népnevelési elvek a mostani iskolák nélkül üres ábrándok lennének csak. Mint *Luther* (An die Ratsherren aller Städte. 1524.²), Jósika is válaszol azoknak, akik a gyermekeknek a munkától való elvonását panaszolják; nem a jövő haszonnal, hanem gyakorlati utasítással oszlatja el a kétséget: a gyermekeket két félre osztja, a fele hétfőn, szerdán és pénteken, a másik fele kedden, csütörtökön és szombaton járna iskolába. Még egy általános utasítást érdemel itt megemlítést; a gyermeki természet különbözőségeit is felismeri: «Vagynak gyermekek, kikben szerfelett sok a tűz: az ilyenekben minden lelki erő fejlődés hirtelenebbek. . . Vagynak komoly, hidegvérű gyermekek, magas becsületérzettel, melly természetes gyengédséggel párosul. Vannak végre, kikben tűz, gyengédség, hirtelen felfogás és becsületérzet szinte egyforma idomzatokban vegyültek. Mind ezekkel külön-külön más a helyes bánásmód.» (Ir. 12. l.)

Erős gyakorlati érzékkel válogatja meg a népiskola tanítási anyagát. Az írás, olvasás és számolás azonban a «legtökéleteseb» tu-

¹ Kinderfreund. 1776.

² V. ö. Schmiedt-Lange: Gesch. d. Erziehung, 4. Aufl. 201. p.

dásig viendő. Tanítandónak tartja az alkotmánytant is rövid kivonatban, minden külön tankönyv nélkül. A gazdaság «nevezetesebb» ismereteiről sem feledkezik meg, és evvel kapcsolja össze a «hazai természetmények» tudományát is. Betetőzi ezeket egyházi és világi énekek tanításával és rövid jeles mondások emlékezetbevésésével. A tanulás-nyelv természetesen a magyar, de csak az egyszerű, népies nyelv; csak a világi költemények közül tartja a legszebb és legtisztább magyarsággal írottakat kiválasztandóknak, hogy a nép «fülét és nyelvét» a szebbhez és finomabbhoz szoktassa.

A testi büntetést teljesen ki akarja irtani az iskolából. Tudja azonban, hogy ezt egyszerre végbeinni nem lehet, sőt észreveszi, hogy maguk a szülők sem nyugodnának meg annak rögtöni megvalósításában. Látja azt is, hogy az iskolából kirekesztett fenyítés «szüléinek, fájdalom, igen sokszor nem elég szelíd karjai vagy körmei közé visszaidéztetnék». A tanulmányi serkentés eszközeit a *próbálatok*-ban látja. Ezeket a legjobbaknak jutalmat osztana ki, éspedig nem pénzt («mellyet a kegyes szülők azon igen helyes helyes számításnál fogva, hogy ezt jó lesz vasárnap a koresmán elkölteni, elszokták a gyermektől szedni»), hanem öltözetet, érdemjelet, vagy «csinos borítékú népszerűes könyvet».

Figyelmet fordítat a tanulók tisztaságára és rendességére is. Bár egy osztály fogadná magába a fiúkat és egy tanító tanítaná is őket, azok két csoportra, osztályra különülnének. A rossz előmenetelű természetesen elmaradna. Ez lenne egyszersmind a hanyagság büntetése, kisebb mértéket alkalmazva pedig, «szóbeli fenyíték». A derekabb és szorgalmasabb pedig feljebb haladna, hol valami kis jel, például veres szalag,¹ vékony pálcácska, stb. különböztetné meg az elmaradottaktól és ifjabbaktól.

Hasonló épület a leányok iskolájának rendszere is. Mint ugyanebben az időben *Fáy András*, írónk is hangsúlyozza a nőnevelés fontosságát. Észbeli különbséget nem is lát a fiúk és leányok között. A tanulmány eltérő anyagát nem is ez, hanem a hivatás különbsége különítette el; olvasás, írás, számolás, kézimunka és asszonyi foglalatosságok szerepelnének a leányiskolában. Tanítót vagy tanítónőt kell itt is alkalmazni, de az épület lehet közös, bár a tanítás elkülönített. Látja azonban a szoros közösségben rejlő buzdítóerőt is.

Befejezi az oktatást, azaz jobban mondva: kiegészíti az iskola munkájának eredményét a vasárnapi «olvasási gyakorlat», tehát a könyvtár. Ebben az időben kezdődik csak az olvasó-egyletek keletkezése.² Jósika felismerte a kezdet fontosságát, buzdított, serkentett

¹ V. ö. a pesti Angolkisasszonyok büntető szalagját maiglan.

² V. ö. Olvasótársaságok alkotmányai. Egy. kvtár: 76. és 169. tárcsa.

a folytatására. Tanácsai sok tekintetben nagyon is eltérnek az olvasóegyletek elveitől. Az egész olvasás feladatát az ismeretek hiányának pótlásában és az elfelejtettnek felelevenítésében látja. Ámde tudja azt, hogy az ismereteknek közvetlen, egyenes átadása nehézségekbe ütköznék. Könyvet, mely azzal a bevallott céllal készült, hogy őt tanítsa, nem olvas az egyszerű ember (— és a gyerek sem —) olyan figyelemmel és olyan szívesen, mint amitől élvezetet vár. Az olvasmányok tárgyául ép ezért elbeszéléseket, meséket, bohózatokat jelöl ki, és pedig eleinte «köznapi nyelven». Sőt a munka szellemét is köznépinek óhajtja, durva, kacajra keltő, de a szemérmert nem sértő tréfákkal, tündéres történetekkel a paraszt mesék szellemében. Az idomtalan anyagba azonban hasznos ismereteket akar csepegtetni, melyek «élet- s cselekvési körébe vágnak, s ötlet, durván mulattatva, tanítanak. A nevelő tisztje lenne, ezeket kiemelni, érthetőkké s észrevehetőbbekké tenni». Ezt a szabályt azonban nem tartja mindenkori-nak. Őt esztendőnként finomulhatna észrevétlenül a stílus és a tartalom, és Jósika hiszi, hogy ilyen észrevétlen izlésfejlesztéssel elérkezik az idő, mikor a selejtest a nép is vissza fogja vetni.

De nemcsak erkölcsnemesítést, izlésfinomítást, ismeretterjesztést vár ezektől a vasárnapi olvasásoktól, hanem a nemes és jobbágy között lévő különbség tisztázódását is. És pedig abban az irányban, hogy irigykedésük megszűnjék, hogy átlássák a «rendetlen, gondatlan úr» boldogtalanságát a maguk egyszerű, szegényes, de megelégedett boldogságával szemben, a gazdag ember szorongó helyzetét el-lentétben a maguk józan megnyugvásával. Ámde az ilyen könyvek szerkesztése nehéz dolog: a tudatlan és közepes eszű meg nem teheti, a nagy tudósnak pedig erős önmegtadadásába kerül. Elmélkedőnk azt óhajtja, hogy jutalmak tűzessenek ki erre a célra.

A komoly nevelési eszközök mellett a «kedvtöltés» hasznáról sem feledkezik meg Jósika. Első az ének, mely öngyönyörűségre és mások gyönyörködtetésére szolgál, épúgy mint a tánc, de épúgy, «szenvedelemmé» is válik könnyen. Irónk mind a kettőtől nemesedést vár, és hogy joggal vár, azt Hátszeg és Aranyos-Lóna néptáncával igazolja. A magyarok közt ilyen «népszerűszeres kedvtöltések» elég nagy számmal vannak; ilyen a futtatás, a «Majus fája», a Turka (mely a regősszokáshoz hasonlít Jósika leírásában. Vázl. 122. l.), a sváb (és tót) helységekben dívó «Mája, alkalmasint a pogány hajdankor maradványa», és a baváriai nyúlkergetés. A nép egyszerű életében ezek is események, magukra vonják érdeklődését, «elevenítik a lelket és új erőt adnak lelkesebb munkásságra». Üdülő órái ezek az egyszerű népek, — és javítják is azt. «Az illy szenvedelemmé vált időtöltések nem kevésbé szüntetik a részegséget is; ismervén már szelidebb örömeiket a nép, mellyek pénzébe sem kerülnek, ha nem is általában,

de bizony sokakban, megszűnik a korcsmai buta, s többnyire ütlekkel végződő, silány időöltés keresése.» (V. 125.) Leghasznosabb eszköznek azonban újra és ismételten a cégérezést ajánlja, amint az a leányoknál dívik a tisztaság, jóerkölcs és érdem jutalmául.

A nevelésnek hármias útját jelöli meg a gyakorlásban, szoktatásban és vetélkedésben (Ir. 11. l.); tanácsait, követelményeit valóban mind elhelyezhetjük ezeknek körében. A tanulásokról sem feledkezik meg. A hibák, balvélemények ellen fegyverül a tudást ajánlja: «Menjünk tanulni; nincs szebb mint tudni. Fénylő napok ragyognak ott a tudományos tapasztalt embernek: hol az önhitt, féltudós egyiptomi sötétségben tévelyeg, vagy a sötétségnél rosszabb félhomályban.» (Ir. 53.) A tudás mellé lép a bátorság, melyet nem kevésbé tart fontosnak; ezt a gyermeknek nagyobb gyülekezet előtt való gyakori föllépésével, szereplésével kelthetjük föl és fokozhatjuk. (Ir. 18.) Nem feledkezik meg a példa hatásáról sem, de óva int a vak, «ipse dixit»-tól. (No. 43.)

Kis nevelési értekezésének a végén «a nép isméréteiben és gyakorlati felfogásokban gyökerező vázolatnak» ítéli elmélgedését, de reméli, hogy «alkalmasabb kezekben, egy szép, egy ivadékokra ható rendszerré idomulhat» az. Azt hiszem, e vázolatból nevelési rendszer nem forrott ki, de az bizonyos, hogy gondolatainak java, habár más forrásból, ott van a magyar neveléstudomány igazi rendszerezőinek gondolatai között; sőt nagy részük meg is valósult. De talán még így is, megvalósultuk után, elenyésztük után is érdemes volt röviden összefoglalnunk annak az írónak elmélgedéseit, aki regényeiben is mindvégig a nevelést, az erkölcsjavítást igyekezett a gyönyörködtetés mellett megvalósítani. *Dr. Alszeghy Zsolt.*

Jules Gautier előadása a középiskoláról.

A *Société littéraire française de Budapest*, mely kulturközvetítő munkájával már sok francia tudóst mutatott be nekünk és — ami talán még hasznosabb — már sok kiváló franciának mutatott be minket, a minap Jules Gautier urat, a francia középiskola egyik vezérfőnökét hívta hozzánk, aki több iskola látogatása után tudvalevőleg előadást tartott «A középiskolai tanítás multja és jövője» címen. Azt hisszük, hogy ezen előadás nem pusztán napi esemény, azért hát fontosnak tartjuk azt folyóiratunk hasábjain is megörökíteni. Tesszük ezt még azért is, mert a napilapok egy része — szándékosan vagy nem szándékosan — félreértette Gautier fejtegetéseit és ezt az alkalmat ismét felhasználta köznapi pädagogiai eszméiknek előtérbe tolasására.